

Csoszó Gabriella, Fernengel Ágnes és Udvarhelyi Tessza

„A DEMOKRÁCIA NEM FŐNÉV, HANEM IGE. CSAK AKKOR VAN, HA CSINÁLJUK!”

POLITIKAI OKTATÁS A KÖZÉLET ISKOLÁJÁBAN

Ebben a cikkben a Közélet Iskolája politikai oktatási munkáját mutatjuk be, aminek célja, hogy egy igazságos és demokratikus társadalomban éljünk, ahol a társadalmi helyzetétől függetlenül mindenki részt tud venni a közéletben. Ennek érdekében a programjainkon az önszerveződésről, érdekvédelemről és mozgalompépítésről tanulhatnak a felnőtt résztvevők. A cikkben kitérünk arra, hogy hogyan jött létre ez az aktivista iskola, milyen oktató-, kutató- és szervezetfejlesztési munkát végzünk, írunk a nehézségeinkről és arról is, hogy mi alapján fejlesztjük pedagógiai programunkat. Végül a Szerveződés alapjai, a Fotózás és aktivizmus és az Önkormányzat és civilek képzéssorozatok példáján keresztül mutatjuk be, hogyan alkalmazzuk a kritikai pedagógiát a gyakorlatban.

A Közélet Iskolája egy közösségi oktató és kutatóközpont, ahol 2014 óta azért dolgozunk, hogy Magyarországon az emberek rendelkezzenek azzal a tudással és azokkal az állampolgári készségekkel, amelyek szükségesek demokratikus intézmények és közösségek felépítéséhez és működtetéséhez. A szervezet Budapesten indult, majd 2018 óta Miskolcon is tartunk képzéseket. Azért dolgozunk, hogy az emberek képesek legyenek kiállni a csoportjuk érdekeiért, hogy egy olyan igazságos társadalomban élhessünk, ahol az érintettek részt vesznek a közös ügyeikről szóló döntésekben, ahol szívesen veszünk részt a közéletben, a politikában.

A Közélet Iskolája egy aktivista iskola, ahol az önszerveződést és érdekvédelmet tanulják egymástól a tenni akaró emberek. Kri-

तिकai pedagógiai műhely, ahol a minket körülvevő elnyomási viszonyokat és a lebontásuk módjait közösen fedezzük fel. Közösség, ahol elnyomást tapasztaló és egy igazságosabb világért dolgozó emberek megismerik egymás tapasztalatait egy olyan közegben, ami osztályhelyezettől, fizikai képességektől, kortól, nemtől függetlenül mindenkinek hozzáférhető.

Magyarországon rengeteg tapasztalatunk van arról, hogy hogyan lehet közösségeket építeni, ügyekért és érdekekért kiállni, számtalan társadalmi mozgalmat felépítettünk már, és változtattunk a társadalmon közös erőfeszítéseinkkel. Ezek az erőfeszítések gyakran láthatatlanok; vagy azért, mert nem olyan mozgalmak, mint amelyet a nyugati minták alapján látni szeretnénk (Foa és Ekiert 2017, Gagyi 2018), vagy pedig mert nem teremtik meg a társadalmi emlékezetét ezeknek a közös küzdelmeknek és győzelmeknek. A Közélet Iskolájában ezt a szerveződéssel, társadalmi változással kapcsolatos tudást fejlesztjük és adjuk tovább, szervezőknek segítünk, hogy a tapasztalatban szerzett aktivista, érdekvédő tudásukat tananyaggá tudják alakítani, és így tovább tudják adni másoknak a képzéseinken, vagyis aktivista tanárokká váljanak. A munkánkkal teszünk azért is, hogy a közös emlékezetünk részévé váljon a kelet-európai mozgalmi múltunk.

A Közélet Iskolája ma az egyre inkább antidemokratikus, felfelé újraelosztó, szegregáló kormányzati politika mellett működik. A szervezet indulása óta sokat változott a társadalmi-politikai helyzet, amihez folyamatosan alakítjuk a képzéseinket, programjainkat, hogy továbbra is politikailag releváns, gyakorlatban használható tudást osszunk meg. Komoly kihívás ebben a társadalmi-politikai környezetben olyan alulról szerveződő csoportokat építeni, mint akikkel mi is dolgozunk, miközben a mozgalmakat és civil szervezeteket rendszeresen politikai támadások is érik. Mi ahhoz adunk teret, hogy ebben a nehéz helyzetben is működő megoldásokat keressünk, módokat, ahogy a társadalmi változásért tehetünk, és hogy láthatóvá tegyünk egymás számára a közös társadalmi célokért dolgozókat.

Ebben a cikkben a Közélet Iskolája eddigi történetéről, a kritikai pedagógiai filozófiánkról és módszertanunkról írunk, majd bemutatjuk a munkánkat három konkrét képzéssorozaton keresztül, amelyek érzékletes példái a szerteágazó politikai és állampolgári oktatási munkának.

MOZGALMI ISKOLA

A Közélet Iskolája a lakhatási mozgalomból nőtt ki, A Város Mindenkié csoport (AVM) belső képzéseiből vált önálló iskolává. A Város Mindenkié egy informális, alulról szerveződő érdekvédelmi csoport, amelyben 2009 óta hajléktalan emberek és középosztálybeli szövetségeseik küzdenek azért, hogy mindenkinek méltó lakhatása legyen Magyarországon. Az AVM körül zajló tudatos mozgalomépítés részeként több önálló szervezetet is létrehozta az aktivisták, amelyek ugyanazért a vízióért, hosszú távú társadalmi célért dolgoznak más-más eszközökkel, egymás munkáját kiegészítve és támogatva. Így áll mostanra az AVM családnak is hívott kör az alapszervezet mellett az Utcáról Lakásba Egyesületből, ami elsőként lakhatás modellprogramjával hajléktalan vagy lakásszegénységben élő embereknek biztosít lakhatást, és példát mutat ezzel az államnak is a lakhatási válság kezelésére, az Utcajogászból, ahol önkéntes jogászok lakásszegénységben élő embereknek nyújtanak jogi segítséget, és a fiatalabb AVM Pécsből. Az AVM család részeként alapította Udvarhelyi Tessza és Dósa Mariann a Közélet Iskoláját, amit az AVM Akadémia nevű belső szervezeti aktivista és érdekvédelmi képzések kinyitására hoztak létre (bővebben az AVM családról lásd Udvarhelyi [2016]). Önálló szervezetként az Iskola továbbra is képzést nyújt a lakhatási mozgalom tagjainak, de emellett szélesebb körben terjeszti is az AVM-ben felhalmozott tudást. Az évek során a témáinkat és a képzőink körét bővítve egyre több szervezetben felhalmozott tudást vontunk be a képzéseinkbe (pl. Szegedi LMBTQ Közösségért Csoport, Eleven Gyál, Deviszont Közösségi Tér, Civil Kollégium Alapítvány, C8 – Civilek Józsefvárosért), a résztvevők tapasztalatival ötvözve.

A célunk az, hogy olyan Magyarországot hozzunk létre, ahol folyamatosan törekszünk a javak egyenlő és igazságos elosztására, ahol az emberek számára fontos az igazságosság és a szolidaritás, amelyben értik és értékelik a demokratikus működést, és ennek megfelelően működtetik a közösségeiket és az intézményeiket. Ahol az emberek képesek kritikusan értelmezni a társadalmi folyamatokat és a saját helyzetüket, kiállnak saját és mások érdekeiért is, tudnak közösségben dolgozni a társadalmi változásért. Olyan Magyarországon szeretnénk élni, ahol az emberek olyan szervezetekbe és mozgalmakba szerveződ-

nek, amelyek osztály- és etnikai határokon átlépő szövetségeket és tömegbázist építenek, amelyek képesek formát adni az elégedetlenségnek. Amelyeknek a társadalmi problémák által érintettek a tagjai és tudatos érdekvédelmet folytatnak. Olyan szervezeteket és mozgalmakat építünk, amelyek stratégiai módon működnek, képesek rendszer szintű változásokat előidézni, és megosztják a mozgalomépítéssel kapcsolatos tudásukat. Olyan országban szeretnénk élni, ahol a politika a közös ügyeinkről és közösségeinkről szóló párbeszéd, vita és döntések színtere, ami nyitott mindenkinek társadalmi helyzettől függetlenül, és ebben az emberek szívesen részt is vesznek.

A Közélet Iskolája mozgalmi háttérintézményként dolgozik e célok megvalósításáért, az alábbi négy alaptevékenységgel:

Állampolgári oktatás

Húszfős csoportokban rendszerszintű társadalmi egyenlőtlenségek, közösségi munka, demokratikus, alulról szerveződő csoportok építése és érdekvédelem témában nyújtunk képzéseket felnőtteknek. Emellett filmklubokat, beszélgetéseket, nyári egyetemeket, aktivista társasjátékeket szervezünk ezekről a témákról. Így egyrészt a rendszerkritikus tudást eljuttatjuk a társadalom minél szélesebb rétegeihez, hogy a hátrányos helyzetű csoportokban minél többen legyenek jól tájékozottak az aktuális politikai kérdésekkel kapcsolatban, és így minél többen tudjanak teljes jogú állampolgárokként, aktívan részt venni a közéletben. Másrészt segítjük az alulról szervező csoportok, mozgalmak, civil szervezetek munkáját, mert rengeteg olyan mozgalmi és önszerveződéssel kapcsolatos tapasztalat és tudás érhető el, amelynek a képzéseink a továbbadását szolgálják, és amelyre mind építhetünk.

Fontosnak tartjuk, hogy mindenki hozzáférhessen a programjainkhoz, így ezek mind ingyenesek, akadálymentes terekben tartjuk minél több eseményünket, szükség esetén szállást és utazási támogatást biztosítunk, valamint ebédet és rágcárnivalót biztosítunk minden programunkon. Amellett, hogy fontos célunk, folyamatos kihívás is számunkra a hátrányos helyzetű emberek, különösen az iskolázatlan és szegénységben élő emberek elérése a programjainkkal. Meg kell küzdenünk továbbá számos ismert jelenséggel, így például

azzal, hogy a politikai, érdekvédelmi szervezetekben, de a tüntetéseken, politikai akciókban is túlnyomó többségben vannak a középosztálybeli emberek (Mikecz 2020), és azt is tapasztaljuk, hogy az utóbbi években meggyengültek a szegénységben élő emberek olyan politikai szervezetei, amelyeknek tagjai korábban rendszeresen részt vettek a képzéseinken

Mivel a Közélet Iskolája missziója, hogy támogassa azoknak a közéleti részvételét, akik kiszorulnak az aktív politizálás lehetőségéből, folyamatosan dolgozunk azon, hogy új toborzási módszereket, új belépőszintű programokat fejlesszünk, amiket közösségi terekbe, intézményekbe is viszünk. Tudatosan dolgozunk azon, hogy elérjünk új közösségeket és hátrányos helyzetű embereket, akikhez a saját kommunikációs felületeinken nem érünk el. Így a hírlevelünk és a civil szervezeti levelezőlistánkon kívül több kerületi lapban, a Nyomtassteis-ben és a Fedél Nélkül-ben is jelennek meg felhívásaink, rendszeresen plakátolunk közösségi terekben és szociális intézményekben, célzottan ajánljuk szervezeteknek a programjainkat, és ha lehet, alacsony küszöbű toborzó programokat is viszünk közösségekbe, szociális intézményekbe.

Közösségi alapú kutatás

Résztvételi akciókutatásokat vezetünk, amelyekben egy hosszú távú közös folyamat során érintettek kutatnak egy társadalmi problémát, a kutatás második felében pedig akciókat is szerveznek, amivel fellépnek a kutatás során feltárt igazságtalanságok ellen. Az akció lehet egy tüntetés, egy kiállítás vagy egy videó is, a lényeg, hogy a csoport döntsön erről is, mint a kutatás összes lépéséről, és a kutatás eredménye társadalmi beavatkozás legyen, ne csak egy szűk körnek írt tanulmány (a résztvételi akciókutatásról részletesen lásd: Dósa és Udvarhelyi [2019]).

Stratégiai tervezés

A Közélet Iskolája a képzésekkel nemcsak az új szerveződések katalizátora, hanem a már működő civil szervezetek és mozgalmak

munkáját is támogatja hosszú távú stratégiai tervezés segítségével azért, hogy hatékonyan és eredményesen tudják végezni a munkájukat. Azért, hogy erősítsük az értékeinkhez kapcsolódó szervezeteket, stratégiai tervezéssel segítünk informális és formális civil csoportokat, hogy fejleszteni tudják az érdekvédelmi munkájukat vagy a belső szervezeti működésüket.

Kiadványok

Oktató- és kutatóközpontként nélkülözhetetlen számunkra, hogy elérhetőek legyenek olyan tankönyvek, szöveggyűjtemények, kézikönyvek, amelyek összhangban állnak a küldetésünkkel és tevékenységeinkkel. Ezért egyrészt tananyagokat készítünk, tudományos, politikai szövegek fordításait készítjük el, valamint olvasókönyveket és interaktív oktatási anyagokat fejlesztünk. Emellett olyan kiadványokat készítünk, amelyek a társadalmi mozgalmakról, aktivizmusról, közéletről és közösségi kampányszervezésről szólnak. Ezzel hiánypótló tudást termelünk a szerveződésről, ami így a közös mozgalmi emlékezetünket is építi. Kiadványaink szerkesztésekor fontos szempont számunkra, hogy a létrejött szövegek iskolázottságtól függetlenül mindenki számára könnyen érthetőek legyenek.

KRITIKAI PEDAGÓGIA ÉS TÁRSADALMI VÁLTOZÁS

A Közélet Iskolája képzései keretet adnak a társadalmi változásról való gondolkodáshoz, eszközöket a szerveződéshez. Kapcsolatot teremtünk a résztvevők között, ami lehetőséget ad a közös ötletelésre és a tapasztalatok megosztására. Oktatási programunk a kritikai pedagógia elvei szerint működik, és a legnagyobb ívű, összesen hatnapos képzésünk is arról szól, hogy ezt a nézőpontot minél többen alkalmazzák a szervezeti és pedagógiai munkájukban.

A kritikai pedagógia célja, hogy a közös tanulási folyamat során a résztvevők felismerjék az őket körülvevő elnyomó társadalmi viszonyokat, és ennek a kritikai tudásnak a birtokában a saját életük tudatosabb irányítói legyenek, és közösen lépjenek fel a társadalmi igazságosságért,

akár a saját ügyükben, akár másokéban (Dósa 2015). Ezt a folyamatot hívja Paulo Freire brazil szervező és tanár, a kritikai pedagógia alapjainak lefektetője, a kritikai öntudatra ébredésnek vagy felszabadulásnak (Freire 1972; magyar szemelvényekhez lásd: Freire 2021).

A kritikai pedagógia önmagában nem egy pedagógiai módszer, hanem a társadalmi változást célzó pedagógia, amelyben a tanulás egy hosszabb távú, közös felfedező folyamat, ami nagyon sokféle alakot ölthet. A mi értelmezésünkben a csoportokkal való közös munka, a szervezetépítés maga is egy pedagógiai gyakorlat, amiben közösen fedezzük fel és formáljuk a társadalmi valóságot. A Közélet Iskolája képzései lazán épülnek csak egymásra, néhány képzésünk egy nagyobb ívet alkot, de önmagában is megállják a helyüket. Emellett minden képzésünk beágyazódik a résztvevők csoportjaiban folyó szervező és pedagógiai munka hosszabb folyamatába.

A Közélet Iskolájában a kritikai pedagógia eszköztárából az értéktelítettségre, a társadalmi változásra törekvésre, az értékes tudás újradefiniálására és a képzeleti munkára helyezük a hangsúlyt. Paulo Freire szerint nincs olyan, hogy semleges oktatás, mindenképp értékeket adunk át az oktatással. Ahogy minden pedagógia, úgy a kritikai pedagógia is szükségszerűen értéktelített, mert célja az igazságtalanságok kritikai vizsgálata és a társadalmi változás (Freire 1972). A saját programjainkon is nyíltan értékvezérelt módon tanítunk arról, hogy nekünk mit jelent az igazságos világ, arról, hogy mi az elnyomás, és hogy ez hogyan jelenik meg ma Magyarországon vagy a világ más helyein. Fontos pedagógiai feladatunknak tartjuk, hogy nyíltan beszélünk politikai kérdésekről, és a bátor és őszinte közéleti kiállást képviseljük a programjainkon, amikor azt látjuk, hogy a mai magyar politikai élet fontos eszköze a megfélemlítés.

A cselekvésre ösztönzéssel a kritikai pedagógiában a tanulás nemcsak megfigyelést jelent, hanem hosszú távú együttműködést és közös cselekvést is. A társadalmi változásra törekvés és a politikai cselekvés bátorítása adja a gerincét a munkánknak, ahogyan azt tanítjuk, hogy az érdekeink melletti bátor közösségi kiállással dolgozzunk a céljainkért, ami hozzájárul a valódi változáshoz, ne pedig személyes kijárással boldoguljunk az adott keretek között. Ehhez szorosan kapcsolódik az, amit képzeleti munkának hívunk, vagyis ahogyan Freire is írja, annak a felszabadító ereje, hogy el tudjuk képzelni,

hogy lehetséges a változás a saját életünkben és társadalmi szinten is (Freire 1972). A programjainkon fontos ez a reményt adó emlékezteti és a saját magunk tapasztalataira is épülő munka. Egyrészt annak érdekében, hogy terjesszük korábbi önszerveződések sikereit, ahogyan azt tettük a *Mikor van itt a tettek ideje, ha nem most?!* részvételi akciókutatásunkkal a 20. századi magyarországi lakhatási mozgalmak történetének feltárásával. Másrészt azért, hogy megmutassuk, hogy Kelet-Európában is érnek el önszerveződő csoportok változást, és nem kell feltétlenül „Nyugatra” néznünk ezekért a példákért. Ezt mutattuk be például az összesen másfél évig tartó magyar és kelet-európai mozgalmakról szóló filmklub-sorozatunkkal. Emellett a legnagyobb hatással az van ránk képzőként és a résztvevőkre is, hogy a képzések során megismerjük más tenni akaró emberek lelkesedését és tapasztalatait, hogy azt látjuk, nagyon sokan tesznek hasonló értékekért, és hoznak el változást emberek itt és most (bővebben a „másik Magyarországról” lásd: Udvarhelyi [2018]).

A tanulás, tudás és szakértőség új megközelítése is fontos eleme a kritikai pedagógiai munkánknak, és az a radikális gondolat, hogy minden tudás értékes, és mindenki tud szakértő lenni. Eszerint nem szükséges a mindennapi élet és a tanulás elválasztása, mert azt tanuljuk, amit élünk, és ez megmutatja hétköznapi tudásunk értékét. Ebből következik a tanár és diák közti éles és hierarchikus különbség lebontása is, ami értelmét veszti, ha nem úgy képzeljük el többé a tanárt, mint a tudás egyetlen birtokosát, és a diákot mint tudás nélküli embert. Freire „bankkoncepciónak” nevezi azt a pedagógiát, aminek alapvetése, hogy a diákok fejét mint üres perselyt kell megtöltenie a tanárnak tudással, és ezzel állítja szembe a kritikai pedagógia tanulás koncepcióját (Freire 1972, a „bankkoncepcióról” bővebben magyarul lásd: Deviszont Közösségi Tér 2019, a lapszámban pedig Deviszont Közösségi Tér 2021). Más szóval, ahogy Antonio Gramsci marxista gondolkodó írja: minden ember eredendően művelt, csak fegyelmezetlenül (Dósa 2018). A pedagógus egyfajta facilitátor, aki a tanulást mint közös felfedezési folyamatot vezeti, keretezi a témákat, megosztja a tudását, módszereket ad ennek és a résztvevők tapasztalatainak közös feldolgozásához.

A képzés eközben fordítói munka is. Fordítunk a kritikai társadalomelmélet, a mozgalmi tapasztalati tudás, a közösségszervezői gya-

korlat és időnként még a piaci szervezeteknél felhalmozott szervezet-fejlesztési tudás között. Mindezt lefordítjuk egy olyan nyelvre, ami közérthető, de nem leegyszerűsítő. Amikor ezeket képzési anyaggá formáljuk, akkor saját tartalommal megtölthető keretekké és átélhető gyakorlatokká fordítjuk ezt a tudást. Ehhez kapcsolódik tudástermelési munkánk is, amelynek során könyvek, módszertani anyagok, társasjátékok, beszámolók, vagy a Covid-19-járvány alatt készített online átállási útmutatóinkban tesszük elérhetővé az így létrehozott tudást.

A képzéseinken alapvető az egyenlő viszony, amiben a képzők is aktivisták, elismerik és bíznak a résztvevők tudásában és tapasztalataiban. A tudás értékelése és felismerése ugyanolyan fontos a pedagógiai folyamat másik oldalán is, amikor az aktivista tapasztalatokat képzési anyaggá alakítjuk. Amikor a mindennapi tapasztalatainkról van szó, nehéz meglátni bennük az újdonságot, a taníthatóságot, és elhinni, hogy ez a tudás értékes. Ahogyan a képzéseken segítjük a résztvevők gondolkodási folyamatát, hogy a tudásukat rendszerezve meglássák a saját szakértelmüket az életük egyes területein, úgy ugyanez a folyamat játszódik le, amikor a képzőink a saját tapasztalataikat feldolgozva aktivista tanárokká válnak.

A Közélet Iskolája kritikai pedagógiai munkája egyedi Magyarországon abban, hogy közvetlen módon politikai oktatással foglalkozunk, hogy hátrányos helyzetű és szerveződő felnőtteknek szól, hogy állampolgári oktatási programunk ingyenes és mindenki számára elérhető, és hogy kritikai szemlélettel, értéktelítetten tanítjuk alulról szerveződő közösségek, civil szervezetek építését.

ERŐS MOZGALMAK ÉS KIHÍVÁSOK

Mi alapján tanít egy közösségi, aktivista iskola? A képzési struktúránk alapját az egyik saját részvételi akciókutatásunk eredményei adják, amiben lakásszegénységben élő emberek kutatták a 20. századi magyar lakhatási szerveződéseket. A *Mikor van itt a tettek ideje, ha nem most?!* kutatás egyik eredménye a sikeres lakhatási mozgalmak közös jellemzőinek az összegyűjtése volt (A kutatásból született cikkekhez lásd: Csécsei–Csengei–Dósa–Kleiner–Palotai–Szakmáry–Sziráki–Szombathy–Tomba–Udvarhelyi–Wittmann, 2017a, 2017b).

Ezek alapján úgy gondoljuk, hogy a következő jellemzők írják le az erős mozgalmakat:

- Van társadalmi víziójuk és stratégiájuk: tudják, hova tartanak, milyen társadalomban akarnak élni. Nemcsak valami ellen, hanem valamiért szerveződnek, és van tervük arra, hogy ezt hogyan fogják elérni.
- Tudatosan használják az érdekvédelem eszközeit: ismerik a lehetséges érdekérvényesítő és közösségsszervező eszközöket, és ezeket jól átgondoltan, egymásra építve használják.
- Demokratikusan működnek: a döntéseket közösen, előre lefektetett szabályok szerint hozzák és lehetővé teszik, hogy minél több ember tudjon aktív szerepet és felelősséget vállalni a szervezetben.
- Tömegbázist építenek: sok emberrel vannak kapcsolatban, akiket képesek mozgósítani és akik aktívan hozzájárulnak a mozgalom vagy szervezet építéséhez. Az adott ügyben érintettek vannak a középpontban, vagyis a „velünk beszélj, ne rólunk!” elv minden tevékenységükben érvényesül.
- Képesek és akarnak is szövetségeket építeni más osztályhelyzetű, nyelvű, etnikai hátterű, nemi identitású emberekkel, mert tudják, hogy így erősebbek.
- Radikális eszközöket is használnak: nem riadnak el attól, hogy ha szükséges, akkor az uralkodó szabályokat és normákat is felrúgva álljanak ki az igazukért.
- Jó bennük dolgozni: figyelnek a résztvevők jóllétére is, elismerik a tagok egymás munkáját, és támogatják egymást (Összefoglalva: Diószegi-Horváth [2019]).

Ezek köré a témák köré építjük a képzéseinket, mindig figyelve a minket körülvevő mozgalmi vagy civil közösségi igényekre is. Általában évente ismételjük a képzéseinket, minden alkalommal fejlesztjük a tartalmukat a politikai helyzethez és a felmerülő igényekhez. Így folyamatos kihívás, hogy politikailag releváns, gyakorlatban használható tudást osszunk meg a képzéseinken. Legélesebben az érdekvédelemmel és a médiával foglalkozó képzéseinken látszik, hogy a 2015-ben tartott első képzéseken még egy egészen más társadalmi

környezetben tanítottunk, és sok akkor eredményes eszközt ma már nem reális használni.

A Covid-19-járvány számos kihívást gördített elénk és a résztvevőink elé egyaránt. Az egész működésünket online kellett folytatnunk, és új képzési és szervezési módszertant kellett fejlesztenünk, és továbbadni ezt a tapasztalatot a képzőinknek is. Az online működés azon is változtatott, hogy kiket érünk el a programjainkkal. Azt látjuk, hogy sokat csökkent az iskolázatlan résztvevők elérése, viszont nőtt a mozgássérült, kistélepülési résztvevők és gyerekes anyák száma is a képzéseinken, vagyis vannak, akiknek akadálymentesebbek az online képzések.

A minket körülvevő élettel teli önszerveződő közegben a Közélet Iskolája programjai is találkozási pontot jelentenek, ami élőben alapvető, és online is igyekszünk ezt megteremteni. Ez különösen fontos funkció abban a politikai helyzetben, amikor a civil szervezeteket politikai támadások érik, és jellemző az is, hogy az egyenlőtlen médiaviszonyok miatt sok szervezet munkája láthatatlan marad, ezért a szervezők is elszigeteltnek érzik magukat.

Azt látjuk, hogy a civil szervezetek a legnagyobbak kivételével sok szempontból bizonytalanságnak vannak kitéve, a pályázati működésből fakadóan pénzügyileg bizonytalan a helyzetük; jellemzően időszakos, új programok fejlesztésére (és nem alapműködésre szóló pályázatokra) vannak utalva, melyeknek sokszor alá kell rendelniük a saját céljaikat. Ennél pénzügyileg és politikailag még kiszolgáltatottabb helyzetben vannak azok a szervezetek, melyek kizárólag önkormányzati támogatásból működnek, és nem férnek hozzá a nagyobb függetlenséget biztosító, más pályázatokhoz. Ez a résztvevőink közül a vidéki szervezeteknél különösen jellemző.

A politikai támadásoknak a Közélet Iskolája nem fő célpontja. Mióta a civilek és a választások témájával foglalkozunk, rendszeresen jelennek meg ugyan lejárato cikkek rólunk, de ezek nem okoznak komoly kárt nekünk, és az a stratégiánk, hogy nem foglalkozunk a cikkekkkel, és figyelünk rá, hogy ne változtassunk a megfélemlítés ellenére a működésünkön, és a résztvevőink biztonságban érezzék magukat a programjainkon. Sok olyan szervezettel dolgozunk együtt, amelyek jobban ki vannak téve támadásoknak, sérülékenyebb helyzetben vannak, vagy éppen nincs még tapasztalatuk az ilyen

támadásokkal kapcsolatban, de tartanak ezektől. Azon dolgozunk, hogy a programjainkon támogassuk a szervezeteket, tapasztalatot cserélhessenek a támadásokról, hogy ne ériék felkészületlenül őket ezek, és az elnyomó politikai rendszer ellenére tudják végezni a munkájukat.

Ha az alulról szerveződő csoportok között van kapcsolat, akkor ez a közeg támogató, biztos alapot is tud adni a szervezeteknek, mozgalmaknak, ha bevonóan és kapcsolódásokat keresve építjük a közösségeinket. Ugyanakkor elzárkózó is lehet ez a közeg, ha a „civil” címkét magunk köré falakat húzva használjuk, és ha a szervezetek a nehézségek miatt áldozati szerepet vesznek fel. Egy támogató és bátor önszerveződő közegnek az erősítését szolgálja az, hogy az eseményeinken új kapcsolatok alakulnak ki, a gyakorlott aktivista képzők továbbadják a tapasztalataikat, és olyan kérdéseket vetünk fel, melyek segítenek a céljainkat fókuszba helyezni a külső elvárások és a pályázati kényszerek helyett.

A szervezeti történetünk, misszióink és dilemmáink után három képzéssorozaton mutatjuk be a munkánkat gyakorlati szempontból.

A SZERVEZŐDÉS ALAPJAI KÉPZÉSSOROZAT

A Közélet Iskolája alapképzései, vagyis a *Szerveződés alapjai* sorozat négy egymásra épülő képzésből áll, melyek az alulról szerveződő, demokratikus csoportok szervezését tanítják.

A képzéssorozat gyakorlat fókuszú és kereteket ad a szerveződési formák átgondolására, a tudatos szervezetépítésre. A Közélet Iskolája első képzéseiként a sorozat alapvetően az AVM szervezeti működésén alapult, és érdekvédelmi csoportokra szabtuk ezeket. A *Hogyan szervezzük csoportot?*, az *Állj ki magadért és másokért!* – érdekvédelmi képzés és a *Stratégiai tervezés* képzés adta azt a kezdeti ívet, amik elé került 2019-ben *Az elnyomás arcai – képzés a társadalmi egyenlőtlenségekről*.

Ez a négy elemből álló képzéssorozat egymásra épülő, de egyesével is elvégezhető elemekből áll. A képzések a következő ívet járják be: a társadalmi egyenlőtlenségek megértésétől indulnak, hogy a szerveződések képesek legyenek tudatosan tenni a változásért.

Ezután a demokratikus és fenntartható csoportok építésével, majd az érdekvédelmi munka eszközeinek megtanulásával folytatódnak. Végül a stratégiai tervezésen keresztül a hosszú távú, célirányos csoportműködést dolgozzuk fel, vagyis azt, hogy hogyan tud egy szervezet a rendszeres közös tervezéssel hatékonyan tenni a társadalmi változásért.

Az elmúlt egy évben, 2020 tavaszától kezdve a Covid-19-járvány és a korlátozások miatt kénytelenek voltunk átállni az online képzéstartásra, ami ezt a képzéssorozatot is érintette. Az átállás nagy módszertani kihívást jelentett. Meg kellett tanulnunk online felületeket használni, és kitalálni, hogy ezek hogyan használhatók oktatási eszközként. Mostanra kifejlesztettük a módszertanunkat arra, hogy hogy tudjuk interaktívan fenntartani a figyelmet többórás képzési alkalmakon, hogyan tudnak egymástól is tanulni a résztvevők, és hogyan áll össze több online alkalom egy közös tanulási folyamattá. Sokat tanultunk a gyakorlatban és a csapatunkon belül egymás tapasztalataiból is, most pedig már egyre újabb képzőinknek adjuk tovább ezt a tudást. Az online képzéseket akkor is szeretnénk majd folytatni, ha már ismét lehet személyesen képzést tartani, mert vannak olyan résztvevők, akiknek ez a forma sokkal testhezállobb. Visszont sok közösségi pillanat, a közös tanulási élmények spontaneitása, a szabad beszélgetések nem tudnak érvényesülni online.

Most bemutatjuk részletesebben a képzéssorozatot, és bemutatunk ezekből egy-egy gyakorlatot is. Alapvetően a személyesen megtartott képzésekről írunk, de ahol a képzést online is tartottuk már, ott arról a változatról is szót ejtünk.

1. Az elnyomás arcai – képzés a társadalmi egyenlőtlenségekről

Az igazságtalanságokat érzékelő, tenni akaró embereknek szükségük van arra, hogy rendszerszinten értsék a társadalmi egyenlőtlenségeket, vagyis azokat a társadalmi-politikai folyamatokat, amelyek meghatározzák a csoportok közötti elnyomási viszonyokat (lásd Young [2004]). Ahhoz, hogy a rendszerszintű társadalmi változásért tudjunk dolgozni, szükség van arra, hogy ismerjük a társadalmi folyamatokat, hogy így meg tudjuk állapítani, milyen beavatkozási

pontok vannak, hol van szükség változtatásra, és kik tudnának változást hozni.

Az elnyomás arcai képzés rendszerszintű, globális, történeti és interszekcionális¹ gondolkodásmódot ad át, miközben a résztvevők tapasztalatait és gondolatait mozgatjuk meg. Különböző társadalmi helyzetű emberek gondolkoznak közösen, és osztják meg a tapasztalataikat egymással, miközben olyan tudást és elméleti kereteket viszünk be facilitátorként a képzésbe, amik a kritikai társadalomelméletből származnak, és ezt a nehezen hozzáférhető tudást fordítjuk le közérthetően, majd kapcsoljuk össze a tapasztalatainkkal.

A képzés anyaga a 2015–2017 között a Közélet Iskolája által büntetésvégrehajtási intézetekben tartott féléves társadalomismereti kurzusán alapul. Ez egyrészt az USA-beli Touchstones („Próbakő”) program példáját követte, másrészt azon a meggyőződésen alapult, hogy a politikai, etikai, társadalmi kérdésekről való gondolkodáshoz szükséges információknak, kereteknek mindenki számára hozzáférhetőnek kell lennie. Az állam egyenlőtlenségeket újratermelő működése folytán a börtönökben jelentős arányban olyan hátrányos helyzetű emberek érhetők el, akiknek soha nem lenne lehetőségük ilyen tudást szerezni. Akkor kezdtük el tanítani ezt az anyagot nyílt felhívással kétnapos képzésként, miután már nem engedtek be minket – és más civil szervezetek programjait se – a büntetésvégrehajtási intézetekbe.

A képzésen interaktív módszereket használunk, videókat nézünk, szituációs játékokat játszunk, szobrot építünk, vitázunk. Ezeken keresztül sokféle módon tudnak tanulni a résztvevők, közösen alkotnak véleményt, átélhetővé válnak máskor elvontnak tálalt társadalmi problémák. Olyan témákat dolgozunk fel, mint az oktatási egyenlőtlenségek, a globális egyenlőtlenségek, a romák helyzete Magyarországon, és a város és igazságosság. Közös keretet alkotunk az elnyomásról, mint rendszerszintű viszonyok összességéről, és arról, hogy hogyan léphetnek fel ez ellen az aktivisták vagy mit tehetne az állam.

1 Interszekcionális gondolkodás alatt azt értjük, hogy az emberek közti elnyomási viszonyokat nem csak egy jellemzőjük vagy társadalmi csoporthoz tartozásuk határozza meg. A társadalmi helyzetet és a megtapasztalt elnyomási viszonyokat sokféle jellemző határozhatja meg, amelyek bonyolultabb hatalmi viszonyokat mutatnak. Pl. nem biztos, hogy egy férfi hatalmi helyzetben lesz egy nővel szemben; ha a nő világosabb bőrű és gazdagabb nála, akkor már egy bonyolultabb hatalmi helyzettel van dolgunk.

Az „állam” gyakorlat:

A kb. egyórás képzési blokk célja, hogy keretet adjon ahhoz, hogy megértsük, mi az állam, és hogyan tud beavatkozni társadalmi folyamatokba. Ez Bourdieu és Wacquant francia szociológusok államelméleteit dolgozza fel (lásd pl. Bourdieu [1994], Wacquant [2009]). Az első húsz percben a résztvevők körben ülnek, a képző pedig egy táblára jegyzetelve vezeti a gyakorlatot. Először a résztvevőket kérdezzük, hogy mi az állam, mit csinál, mit nem csinál most Magyarországon, és mit kellene szerintük csinálnia. Miközben az ötleteket mondják a résztvevők, a képző rendszerezi és kiegészíti ezeket. Majd a képző elmond több értelmezést, hogy mit érthetünk az állam alatt, illetve azt, hogy az állam egy bürokratikus intézményrendszer, aminek nehezen húzható meg a határa, egy hatalmi intézmény és hogy az állam bátorítja vagy akadályozza az elnyomás és az erőszak különböző formáit. Beszélünk arról, hogy az államnak mindenkinek kellene lennie, de ezzel szemben a gyakorlatban hogyan néz ki az állam és a politikai vezetés: kik vannak vezető szerepekben, és milyen csoportok érdekeit veszi figyelembe. Ezután Wacquant elméletét vázolja fel a képző, felrajzolja az állam jobb és bal kezét. Arról beszélünk közösen, hogy mikor erős az állam gondoskodó bal keze, mi az a jóléti állam, és mikor erős az állam büntető jobb keze, vagyis mi az a büntetőállam. A képző mond pár példát arra is, hogy a szegénységhez hogyan nyúlhat az állam a jobb kezével vagy éppen a ballal. Közben a résztvevők is kérdeznek és mondanak példákat arra, hogy szerintük mi a jóléti államra és mi a büntető államra jellemző intézkedés Magyarországon. Minderre kb. 15 percet szánunk.

A következő negyvenöt percben a résztvevők ötfős csoportokban dolgoznak fel társadalmi problémákat. Először olyan témákat javasolnak, amelyekkel szívesen foglalkoznának, aztán gyorsan választunk ezekből négyet, amelyeken kiscsoportokban fognak dolgozni. A feladat az, hogy azokból a tárgyakból, amiket ilyenkor kiszórunk a terem közepére, építsék meg tizenöt perc alatt a választott társadalmi problémákat, és azt is, hogy az állam hogyan tud ezekhez nyúlni a jobb és a bal kezével. Minden csapat kiválasztja a csipeszeket, plüszöket, szalagokat tartalmazó kupacból az építőeszközöket, majd megépítik a szobraikat. A résztvevők leggyakrabban a családon belüli

erőszak, a hajléktalanság és a szegregáció témáit szokták kiválasztani. Ha az idő lejár, körbesétálunk a teremben, és megnézzük a kiállított szobrokat, amiket először a „nézők” próbálnak megfejteni, majd az „építők” elmondják, hogy ők mit értettek a szobrok alatt. Ilyenkor arról is megkérdezzük őket, hogy a különböző állami beavatkozások közül ők mit tartanának helyesnek.

2. „Hogyan szervezzünk csoportot?” képzés

A program azt dolgozza fel, hogy hogyan lehet egy alulról szerveződő, alapvetően önkéntes munkán alapuló szervezetet felépíteni és működtetni. Ez talán a legnépszerűbb képzésünk, nagyon nyitott kereteket ad, melyet minden csoport más tartalommal tölt meg. Ez a program számos szervezetnek segített már elindulni, de mivel a lényege a strukturált szervezeti működés átadása, így a már működő szervezetek munkájának megújítását is tudja támogatni. Ezen a képzésen célirányos szervezeti működést tanítunk, hogy hogyan haladjon előre stratégiai módon egy szervezet, és hogy a csoporton belüli dinamikák tudatosan alakíthatóak. Azt tanítjuk, hogy nem szabad belenyugodni, hogy adottak lennének ezek, hanem egy folyamatos, tudatos munkának kell lennie a szervezeten belüli viszonyok és működési rend építésének. Azt is tanítjuk, hogy azért is fontos, hogy milyen csoportokat építünk, mert ezek az alapjai bármilyen nagyobb szerveződésnek, mozgalomnak, hálózatnak, és egyben a modelljei is annak, hogy milyen társadalomért dolgozunk. Akkor tudunk egy demokratikus, befogadó világért dolgozni, ha a belső működés is ennek megfelelő.

A képzésen szó van a csoportalapítás első lépéseiről, hogy hogyan tud egy ötletből létrejönni egy szervezet, a tagság különböző szintjeiről, hogy hogyan teremtsünk olyan szervezeti rendszereket, amelyben a tagok jól érzik magukat és jól tudnak együtt dolgozni, valamint beszélünk döntéshozatali formákról, szervezeti struktúráról és kultúráról, toborzási módszerekről is. A képzés legnagyobb erőssége, hogy a résztvevők tudására épít, összekapcsolja az élményeiket, rendszerezi a tudásukat, így a saját tapasztalataikat is felértékeli, hiszen ők a szakértői a saját szervezetüknek. A képzés megerősíti a résztvevőket a saját tudásukban, és ezt bővíti új szempontokkal.

A csoportszervezésnél mint témánál különösen igaz, hogy nagyon sok felhalmozott tapasztalatuk van a szerveződő embereknek erről, nagyon sok hasonló problémával küzdenek a csoportok, ami miatt a résztvevők különösen jól tudják támogatni egymást ezen a képzésen.

A „hagymahéj” gyakorlat:

A másfél órás képzési blokk célja a szervezeten belüli szerepek és az egyes szerepekben felmerülő problémák megértése, valamint az ezekre való közös megoldáskeresés. A tagsági hagymamodellben képzeljük el egy szervezet vázát, amiben legbelül, a magban helyezkednek el a legelkötelezettebb tagok, kifelé, koncentrikus körökben pedig az egyre kevésbé elkötelezett, de szintén értékes munkát végző tagok, önkéntesek, majd a szimpatizánsok. Ez a modell lehetőséget ad arra, hogy olyan szervezeti működést hozzunk létre, melyhez kevés és sok munkával is hozzá lehet járulni, amelyhez lehet közelebb lépni vagy attól kijebb lépni, ha valakinek több vagy kevesebb ideje van. Ezt a modellt már a képzés egy korábbi szakaszában megismerik a résztvevők.

Ebben a blokkban a résztvevők megjelenítik ezeket a koncentrikus köröket, tulajdonképpen a tagsági hagyma „héjait”. Választanak egy szintet, hogy kiknek a problémáival szeretnének foglalkozni: a legbelsőbb maghoz tartozó tagok, az egy szinttel kijebb álló tagok vagy a még kijebb álló szimpatizánsok szemszögéből szeretnék-e megnézni a csoport működését. A térben is ezekben a koncentrikus körökben helyezkednek el a résztvevők, és a képző az egyes köröket, „héjakat”, külön-külön kérdezi: mik lehetnek a problémáik? Hogyan veszíthetjük el őket a csoportból? Mi akadályozza, hogy jobban elköteleződjenek? Milyennek tűnnek nekik a többiek, a kijebb vagy beljebb állók? Így a résztvevők beleképzelik magukat az adott csoportbeli szerepbe, és az ő helyzetükből válaszolnak. Nagyon sokat segít a beleéléshez a térbeli elhelyezkedés is, hogy maguk körül vagy az általuk alkotott gyűrűben, belül látják a többieket, és így élik bele magukat a helyzetbe, miközben felidézik a saját tapasztalataikat is. A felsorolt szervezeti problémákat a másik képző „héjanként” egy-egy nagy papírra jegyzeteli. Miután fél óra alatt minden „héj” összegyűj-

tötte az előbbi formációban a problémákat, megkapják a nagy papírokat a jegyzettel. Fél órájuk van arra, hogy a saját „hégjukhoz” tartozó résztvevőkkel kiválasszanak három problémát, és azokra minél több megoldást gyűjtsenek össze, amelyeket majd a fél óra leteltével minden csoport megoszt a többiekkel.

Online képzésen ezt a gyakorlatot a következő módon valósítjuk meg: a résztvevők egy videót néznek meg az alkalom előtt, amiben a képző elmondja a hagymahéjmodellt, és azt otthoni feladatként alkalmazniuk is kell a résztvevőknek a saját csoportjukra. A képzésalkalmon egyórás a gyakorlat. Először nagycsoportban beszélünk a „héjak problémáiról”, online táblázatban vezetjük a beosztást, így nem jelenik meg térben a „hagyma”. Egy Padlet jegyzetelő felületen vezetjük a résztvevők által behozott problémákat, akik külön szobákban keresnek kiscsoportban megoldásokat, melyeket a gyakorlat végén, az eredmények nagycsoportos megosztásánál szintén a Padletbe jegyzetelünk majd.

A résztvevők a gyakorlatban olyan problémákra keresik általában a választ, mint a legelkötelezettebb tagok túlterhelődése, a feladatok delegálásának nehézsége, vagy arra, hogy az alkalmi önkénteseknek nincs elég információjuk az aktuális szervezeti ügyekről, vagy nem érzik, hogy értékelik a munkájukat.

3. Állj ki másokért és magadért! – érdekvédelmi képzés

Ezen a képzésen a tudatos érdekvédelem eszközeit tanítjuk, hogy hogyan lehet úgy kiállni az érdekeinkért, hogy eredményeket érjünk el, és közben ez a szervezetünket hosszú távon is erősítse. Érdekvédelmi kampányok szervezését tanítjuk, vagyis hogy milyen eszközökkel lehet nyomást gyakorolni, és hogyan érdemes ezeket kombinálni a puhább eszközöktől az egyre erőteljesebb nyomásgyakorlásig. Azt tanítjuk, hogy hogyan lehet tömegbázist építeni, sokakhoz eljuttatni az üzeneteinket, és a személyes kijárással helyett közösségi érdekvédelmet folytatni.

A képzésen gyakorlati példákat mutatunk be, sok esetet használunk A Város Mindenkié munkájából is, és sokat gyakorolnak a résztvevők a saját szervezetük aktuális ügyein keresztül is. Gyakorol-

hatják, hogy milyen egy döntéshozóval tárgyalni vagy interjút adni neki, és erről visszajelezhetnek egymásnak. Mivel az életből vett példákat használunk, és a résztvevők eseteit dolgozzuk fel, azzal foglalkozunk, hogy milyen most Magyarországon érdekvédelmi munkát végezni, és az aktuális társadalmi-politikai helyzetben milyen dilemmák merülnek fel.

Játékos kampánytervezés-gyakorlat

Az érdekvédelem képzés utolsó másfél órás blokkjában a Szerveződj! érdekvédelmi társasjátékot játsszák a résztvevők, amit a Közélet Iskolájában fejlesztettünk. Ez egy történetmesélésen alapuló kártyajáték, amiben a résztvevőknek egy konkrét ügy kapcsán (pl. megvonják egy ritka gyógyszer állami támogatását, vagy elhelyezés nélkül lakoltatnak ki családokat) kell egy csoport szerepét felvenni a játékosoknak, és különböző eszközöket bevetve felépíteni egy kampányt, közben pedig történetet szőni közösen arról, hogy hogyan használják pontosan a főpolgármester vagy a nyugdíjasklub kártyát eszközként a kampányukban. Ezekre pontokat kapnak minden körben, és a következő körben jöhet egy új ügy és egy új aktivista csoport szerepe, amit a résztvevők ismét maguknak találnak ki.

A Szerveződj! önmagában is játszható, a képzés zárásaként viszont a kampánytervező játék egyszerre a képzés összefoglalása és levezetése, amibe a résztvevők beleforgathatják a korábban megismert érdekvédelmi helyzeteket, eszközöket, és az eszközkártyákon szereplő váratlan eszközök is inspirálhatják őket, pl. hogy egy rádióműsort, egy kutatóközpontot vagy egy popénekest hogyan építhetnek be a kampányukba. A társasjáték ingyen letölthető és nyomtatható a Közélet Iskolája honlapjáról, így a saját szervezetükbe is visszavihetik a játékot, ami jó eszköz a tudásátadásnak a csoporttársaik számára. A Szerveződj! online verzióját is elkészítettük a Padlet nevű felületen, és most fejlesztjük az önállóan használható interaktív digitális változatot.

4. Stratégiai tervezés képzés

Az alulról szerveződő csoportok és civil szervezetek működése sokszor öletszerű, azt csinálják, amit ők és a közösségük megszoktak, vagy az alapján döntenek el, mit fognak tenni, hogy mihez van kedve a tagoknak. Emellett erős külső kényszer a pályázati függés, ami miatt a szervezetek a pályázati logika kívülről jövő ritmusát követik, nem a sajátjukat, és előfordulhat, hogy a pályázati indikátorok köré szervezik a működésüket. Ezen a képzésen azt tanítjuk, hogy hogyan tudnak szervezetek a saját társadalmi víziójukért dolgozni, hogyan tudnak kitűzni maguknak olyan célokat, amelyekért a tagok szívesen dolgoznak, és hogyan tudnak ezek felé hatékonyan haladni.

A *Szerveződés alapjai* képzéssorozat záró részeként ez már egy haladó képzés, ahol olyan résztvevőkkel dolgozunk, akiknek már van működő szervezetük, és azon dolgozunk tovább, hogy ők hogyan tudják a saját logikájuk mentén létrehozni a tudatos működést. Ez nagyon megterhelő képzés, mert a két nap alatt az összes résztvevő a saját szervezete munkáját gondolja át, miközben még másik legalább tíz szervezet terveibe lát bele, és segít nekik is fejleszteni a terveiket, hogy azok egyszerre legyenek következetesek és reálisak. A képzésen azt a módszertant adjuk át, amit a Közélet Iskolája elmúlt években felhalmozott szervezetfejlesztő tapasztalatából hoztunk létre, és fejlesztünk folyamatosan. Ez a módszertani keret a közösségi tervezésre épít, miközben figyelembe veszi a társadalmi-politikai környezetet is, és érték- és érdekalapú társadalmi célok kitűzésén alapul. Ez a képzés jó példája annak is, amikor a vállalati világban termelt tudást formáljuk a saját képünkre, és a tapasztalatainkat, saját gyakorlatunkat ilyen szervezetfejlesztési gyakorlatokkal bővítjük.

Közös stratégiaalkotás gyakorlat

A blokk célja, hogy ízelítőt adjunk a csoportos stratégiaalkotásból, és hogy a résztvevők megérintsék, milyen, amikor külső facilitátor vezeti a stratégiai tervezést. Célja az is, hogy mire a résztvevők a saját szervezetük stratégiáján dolgoznak, addigra minél tisztább legyen számukra, hogy mit jelentenek a stratégia egyes elemei. Ez a gyakor-

lat arra is jó példa, hogy egy kritikai pedagógiai folyamatban egyszerű módszertani eszközöket is használhatunk.

Amikor a stratégia egyes részeinek a megalkotását gyakoroljuk, akkor először közösen egy egyórás blokk során bemutatjuk, hogy milyen lenne egy csoportként megalkotni ezt, ezután mindenki a saját szervezete stratégiáján dolgozik. A résztvevők körben ülnek, a képző a táblán vezeti a gyakorlatot. A résztvevőket arra kérjük, hogy álljanak fel és sétáljanak körben a teremben, képzeljék el, hogy az egyik résztvevő szervezetének a tagjai, és miután beleélték magukat ebbe, üljenek vissza a körbe egy másik székre, mint ahol addig ültek. Ezután az előre felkért résztvevőt megkérjük, hogy beszéljen röviden a szervezetről, itt már „mi”-ként hivatkozva a csoportra. A felvezető után vágunk bele a közös stratégiaalkotásba.

A résztvevők közösen kezdik el megalkotni a képző facilitálásával a szervezet vízióját, vagyis hogy milyen társadalomért és értékekért dolgozik, továbbá a hosszú távú céljait, vagyis hogy öt év múlva hova szeretne eljutni a csoport. A képző kérdezi a résztvevőket, rámutat a dilemmákra, és közben a közös ötletelés közben magyarázza is, hogy hogyan nézne ki ez a tervezési csoporthelyzet, ha a szervezet valódi stratégiai tervezésén vennénk részt.

Online képzésen azzal a módosítással vezetjük ezt a gyakorlatot, hogy először, amikor még kevésbé ismerik egymást a résztvevők, az egyik képző szervezetének a stratégiáján gyakorolnak. Először megnézünk egy korábban készült, néhány perces videót a szervezetről, ami segít a résztvevőknek beleélni magukat a feladatba, és utána kezdjük a közös ötletelést. A képzés vége felé már ugyanúgy egymás szervezetein gyakorolnak a résztvevők, ilyenkorra jobban kialakul a bizalmi légkör. A gyakorlat közben megosztjuk a képernyőnket, és egy előre elkészített sablonba jegyzeteljük és tisztázzuk le az ötleteket.

A közös tervezést követően mindenki a saját tervével foglalkozik, majd a résztvevők és a képzők kiscsoportban adnak egymásnak visszajelzést. Mivel ez a kör többször lejátszódik a képzés során, a résztvevők végül az összes szervezet munkájába belelátnak, amiből szintén nagyon sokat lehet tanulni.

FOTÓZÁS ÉS AKTIVIZMUS KÉPZÉSSOROZAT

Hogyan válhat a fotós a társadalmi problémák iránti elkötelezett segítővé, aktivistává? Mi a szerepe a vizuális kommunikációnak, a dokumentációnak, a fotóriportnak a társadalmi kérdések megjelenítésében? Miként fotózzuk a nehéz, mély és érzékeny társadalmi témákat? Hogyan használhatók fel a képek hatékonyan a változtatás reményével? Hogyan juthatnak el a fotók a döntéshozókig, hogyan válhatnak hatékony eszközzé formálva a közpolitikát?

Már az első, 2013-ban elindított Fotózás és aktivizmus képzés is ezekre a kérdésekre adott választ. A képzések alapítója Csoszó Gabriella fotós, művésztanár, aktivista, aki 2012-ben hozta létre a FreeDoc fotóblogot, amely az elmúlt évek demokratikus értékeket előtérbe helyező demonstrációit, akcióit dokumentálja képek segítségével.

2017-től a Közélet Iskolája képzéseinek részeként valósulnak meg a Fotózás és aktivizmus képzések. Ezek intenzív, többnapos képzések közösségépítő, aktivista résztvevőknek. A kezdetben csak hajléktalan embereknek szóló képzések résztvevői köre bővült, ma már különböző közösségekben és társadalmi ügyekben aktív résztvevők is vannak, így vált az aktivista fotózás is fontos módszerre, önálló műfajjá.

Miben más ez a képzés, mint bármely más fotótanfolyam? A Közélet Iskolája képzője, Csoszó Gabriella kezdetben a *Kontakt Fotóművészeti Kurzusok* fotós aktivista tanfolyamain biztosított ingyenes tanulási lehetőséget az AVM hajléktalan aktivistái részére, akik együtt tanultak a további jelentkezőkkel. A képzők arra kérték fel a hajléktalan aktivista résztvevőket, hogy segítsenek többet tudni a helyzetükről, a küzdelmükről és a céljaikról, illetve, hogy tanítsák a többieket felismerni és elkerülni a sztereotípiákat, felismerni és elkerülni az alá- és fölérendelt szerepeket. Segítsenek átfordítani képekké a tapasztalatokat minderről és nemcsak árnyalni, de formálni is vele a közgondolkodást. A *Fotózás és aktivizmus* képzés további résztvevői többnyire középosztálybeli fiatalabb, idősebb fotósok, fotót tanulni vágyó emberek voltak.

A képzések középpontjában az emberi jogok aktív védelme áll, és ezek megjelenítése a médiában. Azzal a szándékkal fotózzunk és tanulunk, tanítjuk a fotózást, hogy az érintettek tudják képekkel is képviselni a helyzetüket és a törekvéseiket.

Kovács Gábor: Élőlánc (2017)

A kritikai pedagógia mint módszer és szemlélet kezdetben szinte észrevétlenül hatotta át a képzéseket. Már alkalmaztuk, amikor felismertük, hogy az, ahogyan tanulunk, tanítjuk egymást, valójában a kritikai pedagógia módszertana. Ebben különböző társadalmi csoportok együttműködése, a célok és témák közös meghatározása, a hierarchia nélküli tanulási és tanítási folyamat, a közös stratégiaalkotás jelenik meg, a folyamat kezdetétől a végéig. Túl az alkotások létrehozásán és az alkotók gátlások alóli felszabadításán, a fotográfia tudatos felhasználásra került. Az érdekérvényesítésben, a csoporton, mozgalmakon belüli és a nyilvános kommunikációban is egyszerre lett fontos szereplő a fényképezés.

A fotográfia intenzív hívó szó a tanításkor. Hiszen szinte mindenki készít fotográfiákat, így valamilyen viszonyt már előzetesen kialakított a médiummal. A *Fotózás és aktivizmus* képzés nem igényel megelőző fotográfiai ismereteket. Bárki jelentkezhet a tanfolyamra. Ahogy a Közélet Iskolája képzésein mindig, előnyben vannak azok, akik valamilyen közösségi szerepvállalásukba be tudják építeni az itt tanultakat, akiknek van közösségi, társadalmi aktivitásuk. Az, hogy sikerül-e

elvégezni a képzést, sokkal inkább múlik azon, hogy a résztvevő mennyire tudja vagy akarja magáévá tenni a közösen kialakított kereteinket és az együttműködésünk együtt kialakított szabályait. A *Fotózás és aktivizmus* képzés egyben demokráciagyakorlat is, hiszen a részvételi, közösségi alkotási folyamat túlmutat a művészet szokásos keretein. Erre épül egy társadalmi kérdések iránt érzékeny, árnyaltan fogalmazni tudó, innovatív, együttműködésre építő szemlélet és e gyakorlat közösségi megtapasztalása mint újfajta cselekvéssor.

A tudatos képi fogalmazásmód lehetőséget ad a résztvevőknek hatékonyan és hatásosan megjeleníteni az őket érintő társadalmi problémákat és célokat a legkülönbözőbb nyilvános felületeken és a médiában is. Erős perspektívaváltás a fotográfia gyakorlatában, ha az érintettek maguk az alkotók és önmaguk helyzetét nemcsak belülről dokumentálják, de tovább lépve, hatékony képviseleti eszközként használják a fotót.

2016-ban jelent meg az *Előre Látható – Fotózás és aktivizmus* című kézikönyv a Lumen Alapítvány kiadásában. A kézikönyv a tapasztalatok és tanácsok megosztásával segítséget ad a társadalmi kérdések iránt elkötelezett, fotózni vágyó embereknek. Abban is rendhagyó a jegyzet, hogy közösségi szerkesztéssel készült. Hajléktalan aktivista fotósok, oktatók, további fotós résztvevők, antropológusok, kortárs művészeti kurátorok írtak hasznos elemzést, ismertetőt, javaslatokat, tanácsokat, képes példákkal illusztrálva ezeket. Nemcsak a fotózni vágyóknak ad segítséget a kézikönyv, hanem oktatóknak is fontos módszertani segítője lehet. A nem fotózó, ám az aktivizmus és a vizuális kultúra iránt érzékeny képzőknek is inspiráló módszertani olvasmány és segédanyag lehet.

Önkormányzat és civilek képzéssorozata

A demokrácia akkor működik jól, ha az állam képviselőit az állampolgárok és civil közösségek folyamatosan nyomás alatt tartják, kéréseket és követeléseket fogalmaznak meg felé, felügyelik, felelősségre vonják és megpróbálják őket meggyőzni az igazukról. Ehhez a munkához a rendelkezésre álló érdekvédelmi eszköztár szinte kimeríthetetlen, amelyet minden szervezet és állampolgár a saját hitvallása

és habitusa szerint használ. A Közélet Iskolájában többek között ezeket adjuk át a képzeleink résztvevőinek, akik jellemzően civil szervezetek és közösségek képviselői, aktivistái.

Annak ellenére, hogy a választások megtartása önmagában még nem tesz demokratikussá egy politikai rendszert, az országgyűlési és önkormányzati választás mégiscsak kiemelt politikai pillanatnak számít minden állampolgár életében. Ideális esetben ugyanis itt dől el, milyen ideológia, értékrend és szakpolitika alapján fogják irányítani az országot vagy az adott települést. Itt alakul ki az is, hogy a következő években kik lesznek az érdekvédelmi munka célpontjai, vagyis kiknek kell címeznünk a követeléseinket, kiknek a kezében lesz a megoldásokhoz szükséges erőforrások feletti ellenőrzés, kiket kell majd meggyőznünk, és kikhez kell majd eljuttatnunk az üzenetünket. Pusztán azért, mert hozzászoktunk ahhoz, hogy egy választáson pártok versengenek egymással, nem jelenti azt, hogy a civil közösségeknek ne lenne dolga vele. A civil szerveződések sokféleképpen viszonyulhatnak a választásokhoz, és egyáltalán nem biztos, hogy bármilyen formában részt kell venniük a konkrét választási versengésben. Az viszont biztos, hogy a civil szervezeteknek kell, hogy legyen valamilyen viszonyuk a választásokhoz és ahhoz a politikai-társadalmi rendszerhez, amiben élünk.

Rá kell szánniuk az időt és az energiát, hogy végiggondolják, mi lehet a dolguk, szerepük, üzenetük. Sok civil szervezet dönt úgy, hogy nem akar beszállni a „politikába”, de az is lehetséges, hogy egy szervezet úgy dönt, hogy van felelőssége a választások kimenetelében. Ez jelenthet jelöltállítás, szakpolitikai lobbizást vagy számonkérést, az induló pártok, jelöltek és programjaik értékelését. Adott esetben jelentheti továbbá a választók segítségét abban, hogy felmérjék, mely formáció képviseli a legjobban az érdekeiket. Elképzelhető, hogy egy civil szervezet a tájékoztatást és a választói tudatosság fejlesztését tartja a legfontosabbnak, vagy úgy dönt, a választási mozgósításban van dolga.

Annak érdekében, hogy segítsük ezeknek a kérdéseknek a tudatos átgondolását és megválaszolását, a Közélet Iskolájában 2017 óta foglalkozunk intenzíven azzal, hogy milyen szerepet tudnak játszani a civil szervezetek és társadalmi mozgalmak ezekben a folyamatokban. Ennek a tevékenységnek nem célja, hogy konkrét pártokat vagy szervezeteket juttassunk hatalomra. Célunk viszont az, hogy segítsük a szerveződő állampolgároknak és közösségeiknek a tudatos döntések

meghozatalában és abban, hogy ha az aktív részvétel mellett döntenek, akkor ehhez rendelkezésre álljanak a hatékony közösségi eszközök.

A pedagógiai szemléletünkől és gyakorlatunkból az következik, hogy ezt az összetett, ellentmondásos és sokszor tabuként kezelt témát több különböző megközelítésben dolgozzuk fel. Különböző célcsoportok bevonásával, különböző mélységben és különböző módszerekkel közelítettünk a választások témájához. Természetesen ezeknél a tevékenységeknél is a kritikai pedagógia szemlélete és gyakorlata érvényesül. Azaz, sohasem csak egyirányú tudásátadás történik, hanem olyan fórumot teremtünk, ahol a résztvevők egymást is taníthatják, kérdéseket fogalmazhatnak meg egymásnak és maguknak és mindeközben kritikusan vizsgálhatják és fejleszthetik saját és közösségük munkáját.

A következőkben bemutatjuk a választásokkal kapcsolatos programjainkat és képzéseinket.

Szemléletformáló cikkek

Ezek segítségével üzenetünket a lehető legszélesebb körnek juttattuk el, amelynek lényege a kérdésfelvetés és annak a lehetőségnek a ki nyitása, hogy ezekről a korábban tabuként kezelt témákról elkezd-
hessünk beszélni.

- 2017-ben és 2018-ban is jelent meg cikkünk az országgyűlési választások kapcsán a Mércén *„Civilek” vagyunk – miért érdekel-
nének minket a választások? és Kit érdekelnek a választások? Minket!* címmel.

Filmklubok

A Közélet Iskolájában a filmklubok az ún. alacsony küszöbű progra-
mok közé tartoznak, amelyek célja, hogy olyan emberek számára
tegyük elérhetővé a számunkra fontos kérdéseket és témákat, akik
vagy nem szerveződnek még, vagy nincs lehetőségük arra, hogy el-
köteleződjenek egy hosszabb hétvégi képzés idejére.

- 2018-ban választási filmklubot szerveztünk, amelynek során 4
dokumentum- és játékfilmet vetítettünk a világ különböző pont-

jainak választási küzdelmeiről (nők választójogi küzdelme, nancs forradalom Ukrajnában, chilei népszavazás és a diktatúra elleni küzdelem Szerbiában).

- 2018-2019-ben több alkalommal vetítettük a nyilvánosság számára az *Adát polgármesternek!* című filmet, amely az aktivistából lett barcelonai polgármester választási kampányát mutatja be.

Kerekasztal-beszélgetések, műhelyek

Ezeknek az eseményeknek az a célja, hogy az érdeklődők egy szélesebb köre számára tegyék elérhetővé ezeket a témákat, ahol lehetőség van ezekről tanulni és ezeket interaktív módon feldolgozni.

- A Közélet Iskolája 2017-es nyári egyetemének témája a *Civilség és politika* volt, amely tágabb keretben kezdett el foglalkozni az alulról jövő politizálás lehetőségeivel. Ezen belül több műhely is foglalkozott a választásokhoz való viszonytal.
- A Közélet Iskolája évnyitóján 2017-ben (*Választások a végeken*), 2018-ban (*Az önkormányzat mindenkié!*) és 2019-ben (*Civilek az önkormányzatokban*) is egy-egy olyan beszélgetést szerveztünk, amelyen a választások politikai és társadalmi dinamikáját vizsgáltuk, illetve olyan civil szervezetekkel beszélgettünk, amelyek szerepet vállaltak az országgyűlési és önkormányzati választásokon.
- 2019 tavaszán szerveztük meg a *Közös Városunk* konferenciát, ahol két napon keresztül nemzetközi és magyar előadók és vendégek segítségével dolgoztuk fel az aktivizmus és az aktivista szervezetek szerepét az önkormányzati politikában.

Képzések

A két- vagy többnapos képzések alkotják a Közélet Iskolája tevékenységének magját, és ezekre összpontosítjuk legtöbb figyelmünket és energiánkat. Ezeket a képzéseket nyilvánosan hirdetjük meg, és jellemzően azoknak a civil közösségeknek a tagjai vesznek rajtuk részt, akik szeretnének aktív szerepet játszani a választásokban a szemléletformálástól a mozgósításon át a jelöltállításig. Kezdetben

inkább arra koncentráltunk, hogy a civil szervezetek számára világossá váljanak a részvétel és érdekérvényesítés lehetőségei a választások kapcsán. Ahogyan mindannyian egyre több tudást és tapasztalatot szereztünk, egyre konkrétabb témákat dolgoztunk fel, ideértve a választási kampányok szervezését.

- 2018 januárjában szerveztük a *Kit érdekelnek a választások?* című képzést civil szervezeteknek, amely az akkor közelgő országgyűlési választásokkal foglalkozott.
- 2018-ban és 2019-ben is megszerveztük a civil közösségeknek szóló *Az önkormányzat mi vagyunk!* című képzést.
- 2019 során a Civil Kollégium Alapítvánnyal együttműködésben szerveztünk több alkalmat is, amelyek során civil közösségeknek segítettünk felkészülni az önkormányzati választásokra, illetve értékeltük az ott elért eredményeket.
- 2020 végén szerveztük meg a *Hogyan legyél kampányfőnök?* című képzést.

Kisokosok

A Közélet Iskolája képzéseinek egyik fontos jellemzője, hogy a képzőktől elvárjuk, hogy egyszerre legyen saját gyakorlati tapasztalatuk az adott témával kapcsolatban és ismerjék a (kritikai) pedagógia módszereit és eszközeit. A választási képzéseink esetében fontos szerepet játszik az a tény, hogy egyik munkatársunk (Udvarhelyi Tessza) több választási kampányban is részt vett. Az ezekben szerzett tudását és tapasztalatát társaival együtt írásban is összefoglalta, amely két kiadásban is megjelent. Ezek a kisokosok a választási képzéseink háttértananyagának is tekinthetők.

- 2017-ben adtuk kis a *Választás mindenkié!* című kisokost alulról szerveződő kampányok képviselőinek, amelynek alapja a VIII. kerületi Mártát a Magdolnának! kampányban szerzett tapasztalatainkat osztottuk meg a nyilvánossággal.
- 2020-ban jelent meg ugyanennek a kisokosnak a második kiadása, amit a C8 – Civilek Józsefvárosért szervezettel együtt adtunk ki, és amely a szintén VIII. kerületi Pikót Polgármesternek! kampány tapasztalatait is magába foglalta.

A pedagógiai munkánk sokfélesége mutatja, hogy a Közélet Iskolája milyen eszközöket, módszereket és képzési formákat ötvöz, és milyen különböző megközelítésekben igyekszik támogatni, inspirálni a közösségi és politikai munkát. Ahogy az egyik képzésrésztvevőnk mondta: aki a képzéseinket elvégzi, már nem érzi olyan lehetetlennek a társadalmi változást.

A Közélet Iskolája a közösségeink – képzőink, önkénteseink, szállásadóink, támogatóink – nélkül nem érhetne volna el eddig a céljait. Köszönjük a támogatásukat. Munkatársaink és kuratóriumi tagok, akik mindannyian rengeteget tettek hozzá a Közélet Iskolájához 2014 óta: Badzsó Angéla, Balog Gyula, Bauer Flóra, Bite Sarolt, Csengei Andrea, Dániel Anna, Dósa Mariann, Fernengel Ágnes, Ivány Borbála, Jagodits Eszter, Makádi Zsófia, Molnár Zóra, Pikó András, Sebály Bernadett, Szántó Diana, Udvarhelyi Tessza, Varga Andrea, Várady István, Végh Anna, Vujovits Júlia.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bourdieu, Pierre (1994): Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field. In: *Sociological Theory*, Vol. 12., No. 1.: 1–18.
- Csécsei Ilona – Csengei Andrea – Dósa Mariann – Kleiner Imre – Palotai Magdolna – Szakmáry Ibolya Tünde – Sziráki Zoltán – Szombathy Károly – Tompa István – Udvarhelyi Éva Tessza – Wittmann Nándor (2017a): „Mikor van a tetteknek ideje, ha nem ilyenkor?!” Részvételi akciókutatás a magyarországi lakhatási mozgalmakról. In: *Kovács*, Vol. 20., No. 1-4.: 53–63. Interneten: <http://kovasz.uni-corvinus.hu/2017/lakhatas1.pdf> (Letöltve: 2021.01.11.)
- Csécsei Ilona – Csengei Andrea – Dósa Mariann – Kleiner Imre – Palotai Magdolna – Szakmáry Ibolya Tünde – Sziráki Zoltán – Szombathy Károly – Tompa István – Udvarhelyi Éva Tessza – Wittmann Nándor (2017b). Lakhatási mozgalmak Magyarországon a XX. században. In: *Kovács*, Vol. 20., No. 1-4.: 65–81. Interneten: <http://kovasz.uni-corvinus.hu/2017/lakhatas2.pdf> (Letöltve: 2021.01.11.)
- Csoszó Gabriella (2016): *Előre látható – fotózás és aktivizmus*. Lumen Alapítvány. Interneten: https://issuu.com/katarina_sevic/docs/fotozas_es_aktivizmus_issuu (Letöltve: 2021.01.11.)

- Deviszont Közösségi Tér (2019): Deviszont – kritikai pedagógia a külvárosban. In: *Új Egyenlőség*. Interneten: <https://ujegyenloseg.hu/deviszont-kritikai-pedagogia-a-kulvarosban/> (Letöltve: 2021.01.03.)
- Diószegi-Horváth Nóra (2019): Udvarhelyi Tessza: A politizálás egy küzdőtér, amelyben a fő cél az emberek jólétének megteremtése. In: *Mérce*. Interneten: <https://merce.hu/2019/09/09/udvarhelyi-tessza-a-politizalas-egy-kuzdoter-amelyben-a-fu-cel-az-emberek-joletenek-megteremtese/> (Letöltve: 2021.01.03.)
- Dósa Mariann (2015): Oktatás mint a szabadság gyakorlata – kritikai pedagógia elméletben és gyakorlatban. In: *Előre látható – fotózás és aktivizmus kézikönyv*. Lumen. 27–30. https://issuu.com/katarina_sevic/docs/fotozas_es_aktivizmus_issuu
- Dósa Mariann (2018): Nincs felsőbbrendű tudás – A tanulási folyamat mint a felszabadulás útja. *Új Egyenlőség*. Interneten: <https://ujegyenloseg.hu/nincs-felsobbrendu-tudas-a-tanulasi-folyamat-mint-a-felszabadulas-utja/> (Letöltve: 2021.01.03.)
- Dósa Mariann – Udvarhelyi Éva Tessza (2019): *A kutatás felszabadító ereje – A részvételi akciókutatás elmélete és gyakorlata*. Napvilág Kiadó.
- Előre látható – fotózás és aktivizmus* (2016), Lumen Alapítvány. Interneten: https://issuu.com/katarina_sevic/docs/fotozas_es_aktivizmus_issuu (Letöltve: 2021.05.03.)
- Foa, Roberto Stefan and Grzegory Ekiert (2017). The Weakness of Postcommunist Civil Society Reassessed. In: *European Journal of Political Research*, No. 56: 419–439.
- Freire, Paulo (1972): *Pedagogy of the Oppressed*. Herder and Herder.
- Gagyí Ágnes (2018): *A válság politikái. Új kelet-közép-európai mozgalmak globális perspektívában*. Napvilág Kiadó.
- Mikecz Dániel (2020): *Semmit rólunk nélkülünk. Tüntetések, politikai aktivizmus az Orbán-rezsim idején*. Napvilág Kiadó.
- Udvarhelyi Tessza (2016): Így építünk lakhatási mozgalmat Magyarországon! In: *Kettős Mérce Blog*. Interneten: https://kettosmerce.blog.hu/2016/09/11/lakhatasi_mozgalmat_epitunk (Letöltve: 2021.01.03.)
- Udvarhelyi Tessza (2018): A mi országunk. In: *Mérce*. Interneten: <https://merce.hu/2018/12/30/a-mi-orszagunk/> (Letöltve: 2021.01.03.)
- Young, Iris Marion (2004): *Az elnyomás öt arca. A láthatatlanság vége – társadalomismereti szöveggyűjtemény*. Szerk. Gelsei Gergő – Gergely Vera Horváth Vera – Rác Márton. Alapítvány a Társadalomelméleti Kollégiumért.
- Wacquant, Loïc. (2009): *Punishing the Poor: The New Government of Social Insecurity*. Duke University Press.